

«Orda keseli» / hekaýa

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 21 январа, 2025

"Orda keseli" / hekaýa «ORDA KESELI»

Döredijilik komandirowkasynda gezip ýören hudožnikler Hakberdi Halykow bilen Ýagdy Nurnepesow sowhozyň iň ökde çopany Gorkut aganyň goşuna gelip, dik duran ýerlerinden adama bir okara düýe çalyny gönderip-göndermänkäler guýynyň gündogar tarapyndan ilk-ä bir: «Hä-äýt, hä-häýt!» diýýän haýbatly ses eşidildi, yz ýanyndanam bosuşyp gelyän bir süri goýun görüldi. Süriniň gapdaly bilen edil dag süýşsň ýaly howalanyp gelyän äpet sary ineriň üstünde: «Al-ha-äýt! Aýla-an! Hä-äýt şahyň döwülmesin seniň bir, erke-eç! Gy-ýuw! Goç-ha!» diýip alagalmagal bolup oturan çopan myhmanlara gözi düşenden elindäki taýagyny süriniň dagap barýan tarapyna oklaga-da, ineriň başyny bäräk öwürdi. Öňüne kese basylgy pişegini eline aldy. Kenardan kert gaýdan ýaly, ineriň üstünden syrylyp düşdi-de, ýeke-täk çep goltugyndaky pişek bilen ýeke-täk çep aýagynyň

üstünde towsaklap, tolkunyň garşysyna ýüzýän äpet gämi ýaly, omzy bilen howany böwsüp başlady. Gelip gadyrly salamlaşdy. Hal-ahwal soraşdy. Agtyklarynyň hersine bir ýumuş buýrup, gapynyň agzynda ik ýaly pyrlanyp durşuna myhmanlardan çaýy nirede içjekdiklerini sorady. Olaryň: «Gara öýe giräýeliň-le, Gorkut aga» diýenlerini eşidip: «...Berekella inerler!» diýdi-de, jaýyň öňündäki gara öýüň tutusyny serpip goýberdi. Birdenem ho-ol aňyrda agyla girmejek bolup, oylan-uşaklary aljyradyp ýören baş-on sany sarç goýna tarap hekgeräge-de:

– Hä-äýt!!! – diýip şeýle bir gygyrды, çopanyň sesi gulaklaryna degenden ýüpe düzülen ýaly, tar-tar bolup, taýzarylyşyp goýunlar-a bir girdiler agyllaryna, üstesine çökjek bolup ýaňy bir dyzlaryny epip ugran sary inerem alagüpürdu bolup ýerinden galdy. On-ýigrimi ädim beýleräkdäki teläriň astynda iým iýip duran sagylýan sygyram-a bir «zoňk» edip bärsine bakdy welin, boldy-boldy, onuň içi tirtli kersenine tarap temegini uzadyp gelýän, burny gara gök eşege boldy. Gorkut aganyň sesi çykandan ol ilkä bir ýüregi ýarylan ýaly öň aýaklaryny göterilip arkanlygyna zyňdy. Badyny saklabilmänem ýykyldy. Turjak bolup eýlesine bir agdaryldy, beýlesine bir agdaryldy, çabalana-çabalana görgi baryny görüp galyberende, sygryň ýüpüne çolaşyp, ýene-de ýykyldy. Ýatan ýerinden gözlerini agdaryp Gorkut aga seretdi. Gyssanjyna burnuny ýellendirip hynçgyrды. Birdenem ýerinden galdy-da, galan zatdan ellibizar, guýruguny gös-göni edip zut gaçyp gitdi.

Ýaşyp barýan günüň şöhlesine maňlaýyny ýaldyradyp ýylgyryp duran Gorkut aga bolsa, hamala hiç-hili üýtgeşiklik bolmadyk ýaly: «Hany, hany girseňiz-le» diýip ýigitleri gyssady. Egni bilen söýä ýaplanyp, eňsini galdyrды. Hakberdi bilen Ýagdyny töre geçirdi. Özi ojagyň başynda ozaldan ýazylygy duran düşegiň üstüne geçdi. Pişegini unly çuwala söýedi. Ýeke eli bilen emgenmän bitaý çokaýyny çykardy. Dolagyny çözdü. «Arada alakaň hinine giderip şujagazymam agyrdaýdym-da» diýip, topugyny owkalady. Käte gahary gelen wagtlary, bir zada tolgunan wagtlary şo-ol Germaniýanyň bir ýerlerinde galan aýagynyň dabanyňyň gijäp heläk edýändiginem aýtdy. Boýnundan asylygy kiçijik radiopriýomnigini aýryp, bir çetde üýşüp duran gazetdir žurnallaryň üstünde goýdy. Şonuň diýseň gowy zatdygyny, düýäniň bar habaryny eşidip oturmalydygyny aýdybam düşegiň bir gyrasynda belent edip goýlan ýassyga ýaplandy.

«Soramagam-a birhili welin...» diýip, myhmanlaryň nä kãrdãki adamlardygyny, bu ýerlerde näme iş bilen ýörendiklerini sorady. Ikisiniňem hudožnikdigini, ertir uzynly gün şu töwereklerde surat çekjekdiklerini eşidip çaga ýaly begendi. Hyjuwdan doly kükregini ýelden dolduryp oturyşyna front ýyllary özüniň gadymýete degişli, uçursyz gowy, üýtgeşik-üýtgeşik suratlary juda köp görendigini, şondan bärem: «Hiý biziňkilerdenem çykamazmyka şolar ýaly ussatlar» diýen umyt bilen gözünü gazetlerden, gulagyny radiodan aýyrman garaşyp ýörendigini, ýöne ine, indi kyrk iki ýylyň içidir, henize çenli-hä oglanlardan tamasynyň çykmaýandygyny, üstesine arada bir iş bilen Aşgabada gidip gelen zootehnik oglanyň: «Gorkut aga, ýolum düşüp täze açylan sergileriň birine bardym welin, ynansaň bi, biziň hudožniklerimiziň adam suratlarynda hiç ýüz-göz ýok. Ýöne бүдүр-сүдүр, буýр-булаşык болуп dur. Erte şo suratlary görseler, bizden soňkular özleriniň adamdan önendiklerine-de ynanmazlar. Sen şulardan nähak tama edip ýören bolaýma» diýip, galanja umyynam puja çykaryp oturyberendigini aýdybam gara çyny bilen jibrindi. Her sözi aýdanda ganaty gyrlan guş ýaly, boş ýeňini galgadyp, galjyjaklap oturyşyna: «Çynmy şoň şo diýýäni? Ugrunda bamy? Näme sebäpli o güne düşdüňiz? Bir emmasy bolmasa, beýle bolmal-a däl siz. Hökman çykaýmal-a, şunça ýylyň içinde bir gerçek. Çykypdyr-a honha, Magtymguly diýen ýaly, Kemine diýen ýaly läheň-läheň pyýadalar. Tama etmezçe halk däl-ä bi! Indi näme boldy myňa? Näme boldy how, size? Aýdyň maňa dogrujaňyzy» diýdi. Özem bir aýdyp, iki aýdybam goýmady. Öwran-öwran gaýtalady. Myhmanlar: «Aý bu wagt Gorkut aga sungatyň talabam, suratyň çekilişem üýtgedi. O-ol seň çeken suratlaryň ýaly suratlary bumat çekäýeniňde-de geçirenoklar. «Seň munyň köne stil» diýşip, al-petiňden alşyp durlar» diýen ýaly gümürtik gürrüňler bileb sypaýjak boldular welin: «Almazlar! Nämüçin alsynlar al-petiňden? Doňdur-da taşla meň prontda gören suratlarym ýaly suratlaryň birini. Demlerinem çykarybilmezler» diýip, Gorkut aga gaýtam öňküden beter öjükdi.

Şu gürrüň başlanaly bári bir gyzaryp, bir agaryp, bir pil ursaň yňyp gaýtjak çişgin böwet ýaly bokurdagyna çenli dolup oturan Hakberdi Halykow şondan soň: «Men-ä mundan artyk çydabilemok. Ýaryljak» diýýän ýaly, ilk-ä bir dodaklaryny titredip ýoldaşynyň yüzüne seretdi, soňam aýtjak sözünden utanýan ýaly, başyny aşak sallap, kellesini iki ýana ýaýkady.

Hamala, şeytmese keçäniň üstüne gaçaýjak ýaly, egrelip duran inçe burnunyň üstüne süýem barmagy bilen basyp goýberdi. Yhlas bilen bejerilen ter-gara sakgalyny, murtuny sypalady. Assyrynlyk bilen Gorkut aganyň çoýundan ýasalan ýaly garaýagyz ýüzüni, her biri altmyş baş ýyllyk ýol ýaly bir-birine goşulyşyp, uzalyşyp duran gasynlaryny içgin-içgin synlady. Üstünden sähranyň ysy gelip duran mährem goja: «Howwa, howwa! Ýeri, ýeri...» diýip gyssabersen bolsa:

– ...Bu zatlaryň sebäbi, Gorkut aga, dogrusyny aýtsam, gaty düýpli... – diýip usullyk bilen gapa seretdi. – Umuman, ony aýdyp ýörmegem birhili... Aýtjagam däldim... Ýöne... Görýän welin... Seň janköýerligiňem gaty aňyrdan ýaly. Beýle bolsa, bilseň ýagşy. – Hakberdiniň ýüzi ap-ak boldy. – Şu wagt toparlanyşyk diýip bir bela bar, Gorkut aga. Özem gaty biderek zat. Seň garaşýan gerçekleriňi edil aždarda ýaly ýuwdup ýatan zat, ana, şol. – Ol oturan ýerinde ykjamlandy. – Ine, gulak sal. Men saňa çintgäp bereýin bu zatlary. Her baş ýyldan bir gezek surat çekýänleriň gurultaýy bolýa. Şeýlemi? Ana, şonda haýsy topar köp bolsa üýşäge-de aralarynda birini başlyk saýlaýarlar. Howwamy. Ana, onsoň indiki gezegde çenli büdür-südür etselerem, buýr-bulaşyk etselerem, näme etselerem, şolaryň edenleri geçip durandyr.

– Beh! Diýmek, onda, inerim, sungat etjek gerçege ýol ýok-da? Ýapyk-da? Men onda ynhalekgin nähak garaşyp ýörün-dä?

– Şo zatlar aradan aýrylmasa ýol ýok, Gorkut aga.

– Beh! Nädip beýtjeg-aý sen ony? Meň göwnüme-hä, how, şü, özüň ökde bolsaň, hiç kim kär edip bilmejek ýaly bolup dur. Bi, siziňki dagy ynhalekgin, göze görnüp duran zad-a, iner! Nädip seni nemetsinler onsoň olar?..

Hakberdi boýnuny süýndürüp, bokurdagyny arçady.

– Men ine saňa düşündiräýerin onam. Mysal üçin sen sergä iş getirdiň. Howwamy? Ine, iň bir ýönekeýje mysal şü...

– Howwa...

– Howwa bolsa, Gorkut aga, sen indi diňle!.. Şol iş kabul edýän komissiýaň içindäkiler öz adamyň bolmasa, seň şol işiň geçenok sergä. Düşdünmi? Seň işiňe seredýän ýok o ýerde. Adyňa, familiýaňa seredýärler. Özleriniňki bolmasaň, işiňi beýlesine öwürýäler-de gidiberýärler, «jort» atyşyp. Näçeräk zehiniň ýanard öýdýäň soň her gezeginde? – Hakberdi edil şu wagtam işi geçmedik ýaly, sojap-sojap dem aldy. – Umuman, zehin ýanýa.

Muny eşidip, Gorkut aganyň özem birhili boldy.

– Dogrudyr, inderim, dogrudyr. Wah, wah, wah!.. Häýk...

– Ine, onsoň ussahana bermänem bir kösärler. – Gorkut aga bir zat diýjek boldy welin, Hakberdi iki elinem daldalatdy. – Dur entek, Gorkut aga sen dur, Diňle meni... – Ol barmaklaryny бүкүp başlady. – Işläre ýeriň ýok. Çagalar ýatansoň çyrany ýakyp, gijeler ýatman edýänje işiň bolsa geçenok. Hä diý! Ýok, sen maňa hä diý! Däliredäýmezmi şo zatlar sähel beýnisi gowşak adamy? Ýöne seň gerçeğiň o zatlara-da çydaýa. Bir işini gaýtarsalar, indiki gezek ikini getirýä, garaz ol şeydip, birine-de baş bermän, ýaňy bir çlenlige geçýä welin, «hany seň atyňy ýeke çapyp gala alşyňy göreli, ýaman dyzmaçja görünyäň-le beýle» diýip, öňküdenem beter ýanap başlaýarlar. Oň üçinem nädýäler? Oň sungatyny kemsidýäler. Hut şol maksat bilenem bilgeşländen oň ýaryça-da ýok birini galdyryp ugraýalar. Şeýdibem bedew bilen çamany öňbarmaşaga goşýalar. Göz-görtele öňden barýan bedew aty görmezlige salýalar-da, ýene-de onuň tozanyna garylyp barýan çaman ýaba serpaý yapýalar. «Hakyku sungat ine, şeýle bolmaly» diýşip gygyryşýalar.

Hakberdi şey diýende, hut öz namysyna deglen ýaly, Gorkut aganyň ýüzi gyzyp gitdi.

– Halj bilýändir-ä, haýsynyň bedewdigini, haýsynyň çamandygyny. Aýlawda duranlaryň gözleri bagly däl-dir-ä.

– Dogry. Halk bilýär. Ýöne köp ýyllar halkdan soraldymy o zatlar. Ahyrsoňunda baş sany adam çözüä o bedewiň ykbalyny. Olaram ýaňkylar. Halk bilmänem galýa. Halk çasyň yüzüne sereden ýaly edýänem ana, şo zatlar-da. Ygtyýary halka berseň bor. Onda bor... – Ol ojakdaky sönüp barýan ody gorjap goýberdi-de, azajyk yza süýşdi. – ...Ozaldanam otuz ýaşlarynda okuw gutaryp gelen oglany şeydip baş-on ýyl saklasaň kyrk ýaşaya. Başga merk gerekmi onsoň oňa? Olam ahyr bir gün içiniň yangyjyna oturyp ýaşyny hasaplaýa-da: «Galan höwesim-ä köýdi. Menem indi şularyň birine goşulaýyn-da, güzeranymy bir gowulaýyn. Öýümi bir düzedeýin. Il ýaly maşyn edineýin. Çagajyklarym ýetişýänçä harjy toplaýyn» diýen hyýala münýä. Ana, beýlekilere-de geregi şol. Garbap alýalar, bir ses bolsa peýda diýip. Şeýdibem o-da şularyň biri bolup gidiberýä.

Howwa! Zootehnigiňiz hak aýdypdyr. Şundan soň bir üýtgeşiklik bolaymasa, häli-häzire çenli-hä şeýle... – Hakberdi birden pessaýlady. – Durgunlyk döwrüniň tragediýasy – Gorkut aga biziň munymyz. Tragediýa! Öz tragediýamyz. Şo zatlar poslatdy

bumat adamlaryň barysyny.

– Hakberdi hak aýdýa. Sungatyň çyn gürrüňini edýän azaldy o ýyllar ~ diýip, geleli bári geplemän oturandygy üçin daşyndan diýseň agras görüňän Ýagdy Nurnepesowam gözlerini süzüp, daýaw göwresine gelişmeýän inçejik sesi bilen jyňňyldap başlady. – ...Iki adamyň başy çatylsa: «...haçan saýlaw boljak,.. kim saýlanjak,.. kim-kimiň tarapynda durjak... eýgerdermikä... eýgertmezmikä...» Ine, şu-da! Başga gürrüň ýok. Haýsyny gepletseňem dodaklaryny ýalaşyp: «Biz gowy. Olar erbet. Biz geçsek sungaty ösdürjek. Öňki-öňkülige ýol berjek-gä» diýişýäler. – Ol gurak ýuwdunyp, Hakberdä seretdi. – Saňa-ha öňem aýdyp berdim öýdýän şuny? – Hakberdi başyny atdy. – Gorkut aga, sen eşit şuny. Men saňa öz oýnalşymy aýdyp bereýin. Geçen gezekki saýlawda ses berlişigiň öň ýany yaşuluraklarymyzyň biri ýanyma geldi-de: «Gel, senem bizlik bol. Soň saňa kömek ederis. Eýderis-beýderis. Pylan ýerde sergiňi gurarys. Otkrytkaňy çykardarys» diýip ýagly-ýagly sözler bilen eýläme bir geçdi, beýläme bir geçdi, hantamaçylygam, Gorkut aga ýaman zat, ahyry boýun etdi. Ine, onsoň menem ýalançy bolmajak bolup, çyz diýenlerini çyzyşdyryp otyryn welin, hälkiň özi spisoga galamam degirmän ýaşıge oklady goýberiberdi. Agzym dagy uçuklaýdy şony görüp. Soň: «Bu nätdigiň boldy how seň? Ýa adam oýnajak bolýaňmy?» diýsem: «Aý, biz şeýtmesek bolanok. Bize seredýäler. Ýokardanam adam bar, gelşiksiz» diýip, kikir-kikir gülýä gaýtam. Gör ony: Kişiň eli bilen ot gorsaýalar, Gorkut aga. Hakberdi ikimiz ýaly, ýaňy gelen oglanlaryň ýöwselräklerini kesewi edinýäler. Janym dagy ýanaýdy şo gezek. Ýöne nätjek bir hapa bulaşansoň? Ine, onsoň şo gezek başlyg-a bir täzelenmedi, üstesine-de ýaňky ot gorsap ýöreniň özi ak guş boldy, menem «bulagaý» boldum galyberdim. Gol çekişlikde-de şeýdýäler. Seni öjükdirýäler-de, özleri bir gyrada galyberýäler. Onsoňam, ýeke men däl, olar ýaly oýnalýan. Başga-da kän... – Özünü üns bilen diňläp oturandyklaryna monça bolan Ýagdy dylmyldady. Gezegini aldyrmazlyk üçin hasam çalt gürlledi. Burnuna salybrak süýjedip gepledi. – Onsoňam, ýaňky Hakberdiniň aýdyşyndanam beter, gybat, gürrüň, arza ýazyşlyk köpeldi. Edil sarygarynja ýaly, sungatyň içini köwýän zadyň birem şol. Aýdýan-a men, hiç işe eliň degenok. Käbirleri gabat gelen yerlerinde: «...Bu günler nämäň üstünde işleýäň? Nämä döredýäň?» diýmäge derek: «...Sen düýn pylanynyň öýüne barypsyň. Sen nä onuň biziň tarapdan

däldigini bileňokmy? Eger-de şolar bilen gatnaşjak bolsaň, biziň bilen araňy kes» diýip, edil dil bilmez çagaň gürrüňi ýaly, pes-pes gürrüňler edýäler. Gowy gylyklaryny ösdürmäge derek, iň bir nadam gylyklaryny ösdürýäler. Özlerem öňde baryjy intelligensiýanyň wekilleri. Hudožnil atlary ba. Birek-birek bilen dagy, ynansaň, Gorkut aga, ne-hä gatnaşyk bar, ne-de baryş-geliş. Ana, seň uly-uly işler hantama bolup ýören adamlaryň bolup ýörüşleri. Garasaý, bizde şü, işden, döredijilikden başga näme diýseň bar şu wagt. Ýagdaý erbet, düzediläýmese. – Ýagdy Nurnepesow aglaýarly göründi. – Watanyň uly-uly problemalary hakynda oýlanmal-a biz dagy... Biri-birimiziň aýagymyzdan asylyşyp ýörşümize o zatlara elimizem ýetenok how! Utanç şu zatlar bize!

Gorkut aga lasyrdap duran mis tüňçäni otdan aldy-da, «demlesene, iner şuny» diýip, Hakberdiniň öňüne süýşürdi. Gapdalynda ýatan çayhaltanam eline tutdurdy. İçini hümläp, ýok aýagynyň ýerini gaşady. (Dabanyňy gaşadygy bolmaly.) Gaşlaryny çytdy. Ahyram usullyk bilen başyny galdyrdy-da, howlukman gürläp başlady:

– Görýän welin, inerler, siziň munyňyz, yn halekgin, biziň sowhozomyzyň birwagtlardaky kolhoz döwründäkisine meňzäpdir. Men, ine, şondan bir timsaljik aýdyp bereýin welin, ýürejigiňize jüňk bolayar. Biler bolsaňyz ine, biziň şu sowhozomyz öň kolhozdy. Başlygam, yn halekgin, siziňki ýaly saýlawlydy. Obamyz urşuň yz ýanlary başga bir oba bilen birleşipdir-de, başlyk haýsy obadan saýlansa, indiki ýylyň hasabatyna çenli beýleki obaň adamlary ähli işlerini goýup, şol başlygyň garşysyna iş görerdiler. Her gezek goýlan başlygyň özem bitaraplygy saklap, akyllý-başly hereket ediberenokdy-da, yn halekgin, ur-tut özüniňkiler bilen bolubererdi. A-how, ynansaň toýlarda, tomgularda dagy obaň yetginjeklerine çenli gyzyly ýumruğa girişerdiler-ä, «sen ol obadan-da, men bu obadan» bolşup. Bu ýagdaýdan halys bazar bolan raýon ýolbaşçylary başlygy başga bir obadan getirip goýdular welin, yn halekgin, «gurt gören itiň agzy biriger» diýen ýaly, ur-tut iki obaň adamam birikdi-de, «küren obaň içinden başlyk saýlara ýekeje adam tapylmanmy» diýşip, ýaňky daşdan getirileniň garşysyna işläp başladylar. Şo ýagdaý, iniler, ynansaňyz, yn halekgin, tä obany sowhoza öwürýänçäler dowam etdi. Agzalalygyň derdinden obaň hal-ýagdaýy çökdi gitdi. Ine, sowhoz bolup saýlaw galdam welin, barsynyň gulagy-

burny kesilen ýaly bolaýdy. Ynhalekgin, her kim öz işi bilen garabaşynagaý. Başlyk aýyrjak, başlyk goýjak aladalary ýok. Şondan bärem obaň ýagdaýlaram gowulaşdy. Gurplandyrlaram. Agyzlary birigensoň köp hojalyklardan öňe-de gitdiler. Meň diýjek bolýan zadym, köşekler, ynhalekgin, birentegine ygtyýar berseň etegini başyna бүрәýýәndir. Şonam ýatdan çykarmaň. Elbetde, bu ýerde pähim-paýhas, arkalaşyk iki taraplaýyn gerek. Ýolbaşçam işleýän adamyň gadyryny bilmeli. Aýdyşyňyza görä, inerler, siziň sungatyňyzam edil biziň sowhozomyzyň kolhoz döwründäkisi ýaly bolupdyr. Ýöne sungat kolhoz däldir, bergisini geçäge-de, sowhoza öwüräýer ýaly. Ynhalekgin, ony galdyrjagam, galdyrmalam siziň özüňiz. «Gadyrymy bilenoklar, gysýalar, gowurýalar, ýüz berenoklar, pul berenoklar» diýip, eliňizi işden sowadyşyp ýörseňiz, onda ýüregiňde oduň az boldugydyr. Baş manadyň, apbasy ýaly demriň aladadyny etmäňde, ynhalekgin, halkyň, sungatyň aladasyny ediň! Men ana, şolar ýaly gerçeklere garaşýan.

Gorkut aganyň täzeden sürnüp ugranyny görüp, Hakberdi aljyrady. Ýöne ýan beresi gelmedi. Oturan ýerinde oýkanjyrady. Dyzyňyň aşagyndaky ýassygy alyp bagryna basdy.

– Onyňyz-a dogry welin... Ýöne... Neme-dä... Güzeranam gerek-dä. Adam pahyryňky ahyr şoňa baraýýa-da... Şo-da barsyny etdirýän.

– Güzeranyň gürrüňi däl, bi seň edip oturan gürrüňleriň – diýende Gorkut aganyň gözleri ýanyp gitdi. Nebsi – şeýtanyň gürrüňi bi. Nebis diýlen zat, inerim, biler bolsaň, ömürboýy gapdalyňdan galman, haltyldap gelýän ýagyr eşekdir. Mahal-mahal haýbat atyp, eliň tersi bilen burnuna kakyp durmasaň, dert azar öňüňe geçjek bolup durandyr. Oň ugruna gitseň bolmaz. Pulam, adam, abraýam, hemmesem seni özi tapar, inerim, sandygyňy düzüw tutup işläberseň. Hiý, halkyň Magtymgula «şahyr» diýip, Şüküre «bagşy» diýip dakan ady ýalam bir at bormy? – Bir zat ýadyna düşen ýaly, Gorkut aga başyny galdyryp tüýnüge seretdi. Tahýasyny maňlaýyna süýşürüp, uç-gyraksyz asmanyň ýüzündäki lowurdaşyp duran ýyldyzlary, ojakdaky otdan göterilip, bir ýerlerde ýitip gidýän uçgunlary synlady. Birdenem: «heh» edip güldi-de, Hakberdiniň ýüzüne seretdi. Arada Aşgabatdan üç-dört sany kinoçy geldi. Ana, şolaryň biri näme diýýä diýsene? «Maňa – diýýä, – ynhalekgin, at berenoklar diýýä. Oçurym geldem welin, saklap ýörler» diýýä. Ahow iner! Bi, gurbanyň bolaýyn çöregiň oçur bolanyny bilýäs, kükürdiň, gandyň oçur bolanyny bilýäs, ýöne bi ada, abraýa oçura

durulýanyňy biz-ä, ynhalakgin, şondan eşitdik. Aslynda adamlary zaýalanam şo zatlarmyka diýýän men-ä. Hä? Ynhalekgin, pulam berjekgä, baýragam berjek-gä, Magtymguly ýaly özüňizden joşup işleseňiz-ä işläň, işlemeseňizem ters işläň diýäýseň nädäýerkä şulaň birentegi? – Ol dikeldi-de, myhmanlaryň ýüzüne ýeke-ýeke çişerildi. – Size inerim, «orda keseli» degipdir. Ýañky toparlanşyk diýýäniňiz ol bir gezip ýören ordadyr ol. Gelegurtlar ordasydyr. Üşüp almak diýlen zat, inerim, möjek hünäridir. Ýekelikde alyp bilmejegiňe gözüň ýetse, ynhalakgin möjegem sürä orda bolup çozýandyr. Meň nesihatymy alsaňyz-a, olar ýaly orda goşuljagam bolmaň-da, işläberiň. Tüweleme, başyňyz ýaş. Güýjüňiz ba. Kuwwatyňyz ba. Orda bolup almanyňyzda bolmajak bolsa, bolmaýsyn. Barybir bolmazam. Ondan-a geliň-de, maňa çoluk bolaýyň, hiç kime zyýanyňyz degmez ýaly. Özüňde goruň bolmasa, agaň başlyk bolanda-da, ataň başlyk bolanda-da bolmaz. Kör goýun ýaly, ynhalakgin, o topara tarap bir ylgarsyň, bu topara tarap bir ylgarsyň, ahyram orta ýolda daljygyp galarsyň. Bitiren goşuň bolmaz. Saýlan ýoluňyz, inerler, gaty kyn ýoldur. Edil dag ýeriniň ýodasy ýaly uçutly, geçitli, kötel ýoldur. O ýollardan, ynhalakgin, men-men diýen erkeklerem, arwanalaram geçip bilýän däldir. Ondan diňe iner geçýändir. Iner boluň, iniler, o ýola düşeniňizden soň. Siz, ine, ertirden bäri zeyrenişip otyrsyňyz, «sungata ýol ýok, gerçege ýol ýok» diýip. Ine, men sizden bir zat sorajak: Sungat etdiňizmi özüňiz? Gerçek bolubildiňizmi? Eger-de ertir bir edenliräk biri başlyk bolaga-da: «Hany kimde ykrat edilmän ýatan iş bar? Kimde päsgelçilik zerarly geçmän ýatan tutumly iş bar bolsa getirsin. Men kömek etjek. Arka durjak» diýse, ynhalakgin, gymmatbahaly öý goşlaryňyzdan, münýän maşynlaryňyzdan, pul goýýan kinişgäňizden başga görkezere zadyňyz bamy? Hä? Siz maňa ine, şony aýdyň! Bamy? Ýokmy? Onda geplemäň! Kime aňsat bolandyr öýdýäňiz? Şo-ol, sekiz yüz ýyl bäri, müň ýyl bäri ýaşap gelýän suratlary çeken adamlara aňsat bolandyr öýdýäňizmi? Ýa maňa aňsat bolandyr öýdýäňizmi şu sürini halal saklamak? Käbir çopanlar ýaly ada, pula kowalaşyp, perme bilen, başlyk bilen, ýagly-ýagly omaçalar gemrişip, howaýy kagyzlaryna gol çekişip, ýalan-ýaşryk sanlar bilen döwleti aldaberen bolsam, ynhalakgin, menem birwagtlar geroý bolaýmalydym, birentekleri ýaly. – Gorkut aga gaýşarylyp kükregini oda gerdi. – Etmedim-ä men şony! Etmedimem,

etdirmedimem. Sesimiň ýetýän ýerine haram ýokduran däldeirin, inerlerim men. Ýa pylanymy doljak bolup sürimi syžyka* etdiren däldeirin. – Ol ýygnakda ses berýän ýaly elini galdyrdy. – Ine, indi birküç ýyl bäre hökümet ak haýsy, gara haýsy, birujundan seljerip ugrady welin, ynhailekgin, kimiň-kimdigi belli boldy duruberdi. Hak-hak boldy, nähak-nähak boldy. Honha, indi «Hakyky geroý Gorkut aga ekeni» diýşip, gören ýerlerinde meni öwüp ýörler. Syžykaň derdinden baganalaryň hilini zaýalan çopanlaram indi gelip menden tohumlyk mal alyp gidýärler. – Gorkut aga uludan bir demini aldy. – Meň diýjek bolýan zadym, inerler, iner ýaly sörtük şemala döş gerip durmany başarsañ, kynçylykdan gorkmasañ, ahyrsoňunda seňki dogry bolup çykaýmalydyr. Gadryň bu gün bilinmese ertir bilinäýmelidir. Hökman, yhlasyňa görä miwejigi bolaýmalydyr. Siz bolsaňyz «pul» diýdiňiz, «güzeran» diýdiňiz, ýok gepleri tapdyňyz. Her ýylyňyza segsen müň manat berenlerinde bir çekibiljekmi siz şo meň gören suratlarym ýaly suratlary? Siz ana, şony aýdyň maňa!.. O-ol, mynny-mynnylaryňyza men ynanjak-gä. Ýöne indi «iner azalypdyr» diýseňiz, ine, onyňyza «hä» diýjek. «Biziň bu omalak-çomalaklarymyza baş bermän başyny alyp çykjak, edil dagdan sil gelen ýaly bir çyrpynanda sungaty dünýälik derejesine göteribiljek gerçek entek döräberenok» diýseňiz, ynhailekgin, onyňyza «hä» diýjek... Sana kowalaşyp, sungatam näderejede syžyka etdik, diýseňiz, «hä» diýjek...
...Gürrüňçilik uzaga çekdi.

Myhmanlar ýyljak ýorganyň içine girip ymyzganyberensoňlaram, edilen gürrüňlere golaýrak düşleriniň birýan çetinden giriberensoňlaram Gorkut aganyň pähim-paýhaslardan, öwüt-nesihatlardan doly gep-gürrüňleri gulaklaryna geldi durdy. Ýöne her niçik hem bolsa, telim ýyl bäre tüýlerine siňip, süýeklerini mäjum eden endik ýene-de öz hökümini ýöretti. Hä diýmän olar özleriniň bu ýere nämüçin, näme maksat bilen gelendiklerinem unutdylar-da, gurultaýda kimiň başlyk saýlanjakdygy barada oýlandylar.

Şol oýlar bilenem ukladylar.

Ertesi her näçe ir turandyrys öýtselerem, ukudan oýanyşlary ýaly, Gorkut aganyň düşeginiň boşdugyny, görüp, gaty geň galdylar. Öýden ylgap çykdylar-da, gara öýüň arka ýüzündäki beýik depä dyrmaşyp, daş-töwerege ser saldylar. Ho-ol, aňyrrakdaky agaryp görünýän ak alaňyň ýüzünden ýörmeleşip barýan goýunlara, ineriň üstünde gabarylyp oturan ýerinden

düýnküsindenem haýbatly ses bilen käte bir: «Hä-äýt!» diýip oturan Gorkut aga gözleri düşendenem, irräk turup onuň bilen hoşlaşmaga-da ýetişmändikleri üçin gynandylar. Göwünlerine bolmasa, Gorkut aga: «Bu bolşuňyz bilen siz ölýänçäm gözlerimi ýolda goýarsyňyz! Köp ýatýaňyz! Köp gepleýäňiz! Gybat edýäňiz! Iş bilen seriňiz ýok! Baryň, gidiň! Gelsin-gelsin, gerçeklerim gelsin!» diýip, haýbat atýan ýaly, käýinýän ýaly bolup göründi.

Onuň entek-enteklerem ençeme jahyllara gaýra dur diýjek kuwwatly sesi daşlaşdygy saýam, düýnki giden tarapyndan temegini taýzardyp gelýän şo-ol, burny gara gök eşek göründi. Uzyn gulaklaryny üşerdip gelşine ol her gezek Gorkut aganyň «Hä-äýt!» diýýän sesi çykandan çalarak bir säginen ýaly edýärdi-de, ýene-de usullyk bilen bärligine tarap, sagylýan sygryň öňündäki «taýyn aş» tarap süýşýärdi.

Muny görüp hudožnik Hakberdi Halykow edil Gorkut aganyň öz edişi ýaly: «Hä-äýt!» diýip, sesinde baryny edip gygyrdy. Emma eşek oňa barmysyňam diýmedi. Soň Ýagdy Nurnepesow gygyrdy. Eşek onda-da üns bermedi. Şondan soň olaryň ikisem edil haraý isleýän ýaly, «ýalt» edişip, Gorkut aganyň giden tarapyna seredişdiler.

Juma HUDAÝGULYÝEW.

«Edebiýat we sungat» gazetini, ýanwar. 1987. Hekaýalar